

Yolsuzluk, Yozlaşma ve Hukuk İdesi*

Hayrettin Ökçesiz

"Sapan davranışın özgün bir biçimi, yalnızca örgüt içerisinde mümkün olabilen yolsuzluktur. Yolsuzluk, fonksiyonların örgütlerine olan loyalesini gayrimişru yollarla tahrip etme girişimidir" diyor hukuk sosyoloğu Röhl¹. Buna göre, sapan davranışların, sistemin başarısında informal davranış örnekleri olarak taşıdığı önem yanında, yine sapan bir davranış olan yolsuzluğun tasvip göremeyeceğinin önemli bir nedeni yaygınlığı derecesinde sistem fonksiyonlarının loyalesini ortadan kaldırmasıdır.

Loyalite sözcüğü, hukuk düzeni ve hukuk etiği alanlarıyla olan ilişkisi bakımından, bireysel edimin önemli bir yanını oluşturur. Bu bağlılığın kurulması ve sürdürülmesi açısından bakarak, artık dakik araştırmalarla yetkin bir tanısının konulabildiği, görünümlerine ilişkin betimlemelerin kesinlik ve zenginlik taşıdığı yolsuzluk olgusunun bağlamını, bireysel, toplumsal ve hukuksal boyutlarıyla geniş anlamda içeriksel bir "yozlaşma" açıklaması çerçevesinde temellendirmek istiyorum.

Konuşmamın içeriğini tasarlarken anımsadığım bir tümce beni hukuk düşüncesinde aslında aşına olduğumuz bir zemine sürükledi. Bir an insancılığın ve insanıcılığın o şefkatli kucağından sürekli bir düşüş içerisinde bulunduğumuzu hissettim.

Ülkelerimiz yalnızlaşmış, yabancılaşmış ve birbirine kurt olmuş², bir insan bireyi tiplemesini teşvik eden siyasi, sosyal ve hukuksal, gizli bir karşıt yapılanma sergilemektedir.

Bu yapılanmaya karşı toplumlarımızda ve toplumlar arası çapta önemli ve güçlü düşünce cereyanları ve eylemsel tavır almalar elbette görülmektedir. Anayasalarımız doğuştan ve devredilemez temel haklarımız ile doludur. Ama bütün bunlar bu gizli karşıt yapının hümanist hedefler yolunda değişimini henüz başaramamışlardır.

Bu gizli yapının kesintisiz güç kaynağı ise, eğitimimizde dolaylı ve dolaysız bir endoktrinasyonla başlayan, sonra yerli-yersiz korkularımızla oluşup gelişen sayısız kısa devrelerimizdir. Başka bir deyişle yozlaşmanın bu gizli yapılanmasının bi-

* "Yolsuzluk ile Savaşım Stratejileri/Uluslararası Sempozyum." "Anti-Corruption Strategies/An International Symposium" konulu: "HFSA-Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi", "United States Information Service", "The British Council", "Goethe-Institut İstanbul", "Institut Italiana di Cultura İstanbul" tarafından 29.9.-3.10.1997 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen ve 6 ülkeden 35 bilim insanı ve felsefecinin katıldığı sempozyumda sunulan bildirinin tam metnidir.

1 Klaus Röhl, Rechtssoziologie. Ein Lehrbuch, Köln Berlin Bonn München 1987, s.431

2 Hobbess'un burada çağrıştırmak istediğim bu "homo homini lupus" (İnsan insanın kurdudur) sözü özellikle son zamanlarda daha sık zikredilmektedir. Oysa bu sözün tamamı şöyledir: "Homo homini deus et homo homini lupus est" (İnsan insanın tanrısı ve insan insanın kurdudur) Tümceenin -daha önemli olan- ilk kısmı unutulmuştur. İnsanın insandan korkusu, kendisine ve başkalarına olan güvenini ve inancını yitip bitirmektedir. Hukuksal pozitivizmin nasıl bir kaygıdan meşruluğunu türettiğini görüyoruz. Yukarıdaki Latince tümce Werner Maihofer'den nakledilmiştir. (Von der Ideologie der Parteien zu Philosophie des Rechts, b.y: Recht und Ideologie, Festschrift für H. Klenner, haz.: G.Haney, W.Maihofer, C.Sprenger, Freiburg Berlin 1996, s.462)

reysel ve kitlesel anlamda besleyici ortamı, "kısa devre" olarak nitelediğim psiko-sosyal körleşmelerdir.

Nihayet bu yapının bizatihi kendisi de insanlığın en büyük ve en kahredici kısa devresidir. Bu oluşum, bütün kültürümüzü, toprağımızı elimizden alan global bir erozyondur.

Birkaç kısa devre örneği vermek istiyorum:

İnsanlığın en korkunç savaş silahlarını üreten toplumların özellikle kamusal alanda yetki ve güç sahibi insanları, diğer ülkelerdeki savaşları ve insan hakları ihallerini haklı olarak ve şiddetle sorgularken, ölüm üreten fabrikalarının yeryüzünden silinmesi için ne yaptıklarını kendilerine bir türlü soramamaktadırlar. Buralardaki ölüm, orada en azından işyeri ve mali muhasebe kaygısına dönüşmektedir.

Yoksullar ve siyasi suçlular kapımıza dayandığında en etkili rasist, elitist ve devletçi kuramları türlü mazur ve meşru gösteren kamuffajlarla, fare zehiri yerleştirir gibi her gediğin ve deliğin ağzına yerleştiriyoruz. Bir temel hakkı "oportünite" ve kamu düzeni" gibi herkesin elinde oyuncak olabilecek kavramlarla öylesine ezip bozuyoruz ki, geriye ne o temel hakka güvenimiz, ne de o hakkın taşıyıcısına bakacak yüzümüz kalıyor.

Efsanevi yeryüzümüzü önce kısır ve can sıkıcı bir uzay gemisine dönüştürüp, sonra da batmakta olduğunu hissederek başka gezegenlere kaçmak için sanki suya filikalar indirir gibi olağanüstü derecede pahalı uzay uçuşlarıyla bir güdüşel, bilinç dışı, basma kalıp davranışı sergiliyoruz. Bununla da övünüyoruz. Uzay çalışmalarının, yeryüzünün kullanımı için ne denli yararlı olduğu birçok örneğiyle ortaya konuyor olsa da, bunların bu kaçış

güdüşünü gözden kaçıramayacağını biliyoruz.

"Im neuen Reich darf es keine Tierquelerei mehr geben" (Yeni imparatorlukta hayvanlara artık eza, cefa verilemeyecektir) diyen Adolf Hitler'in³ bu vahim durum ve tutumunun uzantılarının bugün güney-kuzey ilişkisinde görmüyor muyuz? Dünya enerjisinin yüzde seksenini fütürsüzca ve savurganlıkla tüketmeye kendini haklı sayan yüzde yirmilik bir gelişmiş kesimin bu tutumu bir kısa devre değil midir? Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonunun (IMF) yıllık ortak toplantısının açış konuşmasında bu çarpıklığı itiraf eden Dünya Bankası Başkanı (James Wolfensohn), dünyada ekonomik büyüme oranlarının arttığını, sermaye akışının hızlandığını, insanların yaşam süresinin uzadığını belirttikten sonra, sözlerine şöyle devam ediyor: "Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen sefalet ve yoksulluk da artıyor. (...) Halen dünyamızda 2 milyar insan günde 2 dolarla geçmektedir. Eğer gerekli önlemleri almazsak, 30 yıl sonra günde 2 dolarla yaşayanların sayısı 5 milyara çıkacaktır. Sadece bir dünya var. (...) Hepimiz aynı havayı teneffüs ediyor, aynı çevreyi mahvediyoruz. Aynı mali sistem içerisinde yaşıyoruz. Aynı sağlık sorunları ile karşı karşıyayız. Tek dünyayı paylaştığımıza göre zenginlerle fakirler arasındaki büyük uçurumu da kapatmaya çalışmalıyız."⁴

Kendimiz için istemediğimiz şeyleri, başkaları için istiyor olmasak bile, onların başına geldiğinde birşeyler yapmıyor isek, bu bir kısa devre değil midir?

Geçenlerde "Cumhuriyet" gazetesinde, "Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) 1997 Ticaret ve Kalkınma Raporunda "Küreselleşme'nin ekonomide yarattığı yedi

sorun, o ünlü filme⁵ nazire olarak, "Küreselleşmenin 7 Günahı" başlığı altında şöyle sıralandı⁶:

– Dünya ekonomisinin gerekenden çok düşük düzeyde büyümesiyle, tatominkâr bir ücret temelinde, yeterli istihdam sağlanamamakta, yoksulluk azalmamaktadır.

– Zenginler her yerde kazançlı çıkmıştır. Bu durum sadece toplumun en yoksul kesimleri aleyhine gerçekleşmiş olup, ülkelerin pek çoğunda gelir dağılımındaki bozulmalar orta sınıfların da durumlarının bozulmasına yol açmıştır.

– Her yerde finans, sanayinin, rantiyeler de yatırımcıların önüne geçmiştir.

– Gelir paylaşımında sermayenin payı artarken, emeğin geliri düşmüştür.

– İş ve gelir güvencesi hemen her yerde azalmıştır.

– Nitelikli ve nitelsiz emek arasında ücret eşitsizlikleri genel bir sorun haline gelmektedir.

Küresel sorunların "küreselleştirme" ile çözülebileceğinin düşünülmesinin de bir kısa devre olduğunun karinelerini bu raporun sonuçlarında görüyoruz.

Bu tür kısa devrelerimizden yüzlerce-sini saymak mümkündür. Bunlar insan ve toplum yaşamının sürmesi için işlevsel olmaktan çok patolojik ve kritik durumlardır. Her şerde bir hayrın bulunduğu düşüncesine dayalı bir tevekkülün verebileceğinden başka bir değer taşımazlar.

Öte yandan, insanlık, bu karşıt yapı-

ya rağmen, Yeniçağ Aydınlanmasının uzantısı olan, 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin birinci maddesi gibi moral değeri yüksek ortak metinlerin ışığında seyretmektedir bu evrende.

Yukarıda sözünü ettiğim tümceye gelince... Bu birinci maddenin en doğrudan uzantısı sayabileceğimiz kaldıracağı nitelikli bu tümcenin sosyal gerçekliğini ve etik değerini irdelemek sanırım yararlı olacaktır.

Ama önce, bu birinci maddeyi burada sevinerek yinelemek isterim: "Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdan ile donatılmışlardır. Birbirlerini kardeşlik ruhuyla karşılamalıdır."

Bana öyle geliyor ki, en iyi niyetler, en iyi savaşım planları, en başta atılması gereken doğru adımı bilip atmadan hiçbir anlam ifade etmezler. Hatta başkalarının, kötülüklerini gizlemek ve beslemek için sureti haktan görünme gereksinimlerine en uygun ortamı hazırlarlar. İnsanlık geldiği yerden geriye dönüp bakarak, o doğru adımın zamanında ne olması gerektiğini de bilebilir. Bu yüzden bu bilgi dogmatik, deneyimsiz ve metafizik bir esime değil, yaşamın getirdiği gerek ve gerçekçi bir davranış önerisi olacaktır.

Nihayet o tümceye dönmek istiyorum. Bir hukuk filozofunun, meslektaşları G. Radbruch'un kişiliğini tanıtırken aktardığı bir nitelemeydi bu.⁷

⁵ Seven (Türkçe'de "Yedi Günah" olarak gösterime girdi.) Yönetmen: David Fincher, 1996

⁶ Cumhuriyet, 16.9.1994 s.10

⁷ Arthur Kaufmann, Demokratie-Rechtsstaat-Menschenwürde: Zur Rechtsphilosophie Gustav Radbruchs, b.y.: Über Gerechtigkeit. Dreissig Kapitel praxisorientierter Rechtsphilosophie von Arthur Kaufmann, Köln Berlin Bonn München 1993, s.477: "Kendi zamanında bir profesör için pek alışılmış olmamakla birlikte Radbruch'u sosyal demokrasiye yönlendiren şey dogmatik bir sosyalizm değil, etik motiflerdi. Bir defasında demişti ki, 'benim sosyal duygum daima şudur: Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememek. (Radbruch, Der innere Weg. Dn.38, s.81-CRGA, Bd.16, 1988, s.231)' Ve bu ilkeye göre de yaşadı. Lüks yaşam koşulları ile kuşatılmış Radbruch'un bu sözü pek anlaşılır şey değildi. Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememek: Bu sözü yalnızca hristiyanlığa iman etmiş milyon burjuva kapitalistlerine söylememelidir. Sayısı SPD içerisinde pek de az olmayan milyon sosyalistler de yüreklerinin derinliklerinde bu Radbruch inanışını hissetmelidir."

³ Lue Ferry: Nazi Ekolojisi Kasım 1933, Temmuz 1934 ve Haziran 1935 Yasaları, çev. Hülya Tufan b.y. Cogito Kirlenen Çağ. Güz 94,(IV. baskı 1997), s.75

⁴ Cumhuriyet 24.9.1997 s.8

Cünümüzde hiç popüler ve çekici olmayan bu tümce şöyleydi: Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememek⁸!

Bu tümcenin içerisinde kendi edimlerim için biraz önce sözünü ettiğim o, sürekli atılması gereken ilk adımı bulabilirim. Bu adım aslında kıyasıya ve anlamsız bir yarışı, insanlığa yarasır bir yürüyüşe dönüştürmek için gerekli bulunan bir isteyiştir.

Bu tutum, bireysel edimlerin kaynaklanabileceği ve kamusal talepler alanında aksinin ancak kamu yararıyla temellendirilmesi gerektiği bir koşulsuz buyruk, bir kategorik emperatiftir. Ayrıcalıkların meşruluk temelini kamu yararı olduğunu birkaç yüzyıldan beri çok iyi biliyoruz⁹.

Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememek mümkün müdür? Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istemek, empatiyi öldüren bu bencillik, günümüzün özelleşen ve küreselleşen post-modern dünyasında bir kabuk değişiminin itici gücü gibi görülüp gösterilmektedir. Hatta klasik deyimiyle bunda bir "kamu yararı"nın bulunduğunu da söyleyebilirler. Bu nasıl bir yarar olabilir? Cörlülüyor ki, eşitliğin değil, eşitsizliğin temellendirilmesi gerekmektedir.

Eşitsizliğin kaynağı olan bu amacın anlamı ve değeri nedir? Gerçekten istemeye değer mi? Nazi toplama kamplarında kardeşlerini birkaç imtiyaz kırıntısı

uğruna gaz odalarına götüren görevli tut-sakların mantığı geçerli midir?

Doğal hakkımız "ayrı" olabilmekten, her zaman bir ayrıcalıklı olmak hakkını çıkarmayacağımızı elbette bilmeliyiz. Ayrı olmanın, ayıcalıklı olmayı zorunlu kılacak değersel bir temelini bulunması aranır. Öte yandan şu geçerli görünür: Sahip olunan olanaklar arttıkça, yükümlülüklerimiz de artar. Bunu yasayla değil, vicdanımızın sesiyle biliriz.

Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istemek özünde, bu isteğin önüne çıkabilecek herşeyi bertaraf etmek iradesini de taşır. Bu irade, tutkusu derecesinde, karşısındaki insanı ve onurunu göremeyecek kadar kör ve acımasız olabilir. Herkesi hiç saymaya başlayan bu irade, bu geri saymayla nihayet kendisini de hiçe sayarak ortak bir yıkımın öznesi olurverir.

Özdeğerimizi birbirimizin zihninde ve vicdanında saklıyoruz. Daha iyi koşullarda olmayı, haklı bir nedenimiz olmadan, istemekle bu emanete kötü gözle bakmış ve kötü davranmış olmuyor muyuz?

"Yozlaşma" yine bir kısa devre sayılabilecek olan bu, "başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istemek" ile başlamaktadır.

Yozlaşmaya, bir Anadolu kasabasında geçen çocukluğumdan anımsadığım bir kullanım tarzıyla, güncel anlamını pekiştirici bir açıklama getirmek istiyorum. "Yoz" yerleşim alanının çok uzağında, is-

sız ve engin bir otlak idi. Hanelerin, verimi olmayan büyükbaş hayvanları bütün yaz boyunca bu ırak alanda kalmak üzere yoz çobanına verilir. Bu yabancı ortamda beslenmiş ve yozlaşmış, yani önceki terbiyelerini unutmuş olan bu hayvanlar kıştan önce hanelerine geri getirilir. Yoza giden ve yozlaşan bu canlılarla ilk günlerde önemli sorunlar yaşanır.

Bugünkü yozlaşmayı da ben bu anlamda anlıyorum. Önceki eğitimi, insancıl temelleri üzerinde daha da geliştirmek yerine, onu unutmak, yadsımak ve yıkmak! Yozdan hiç dönmek, ya da yozlaşmayı getirmek, yaymak, uygulamak.

İnsanlık, özellikle birkaç bin yıldan beri hukuk kültüründe ve terbiyesinde, varlığının sürmesi için oldukça temel ve verimli bilinç içerikleri yaratıp geliştirmiştir. Bu kazanımların sürebilmesi için her bir insan bireyinde yinelenmesi, öğrenilmesi ve uygulanması gereklidir. Toplum yaşamında bu gereksinimin en yoğun bir titizlikle karşılanabileceği alan hukuk öğretiminin, eğitiminin araştırmalarının gerçekleştiği ve adaletin dağıtıldığı eğitim ve adliye alt sistemleridir.

Bireysel ve toplumsal yozlaşmayı besleyen çok önemli bir davranış modeli olarak "yolsuzluk", geçerli değerler örgüsünün bilinçli bir reddine dayanır. Bu reddin yayılmasıyla kamusal alan çözülme, yurttaşlık erdemleri silinmeye başlar, insan bireyi de kendi özel alanının karşısında bir kanser hücresi gibi büyümüş, ilkelerini yitirmiş, baskılaşmış ve bir çeteler konfederasyonu biçiminde varlık göstermeye başlamış resmi alanı, devleti bulur. Kamusal ve özel alanın birbirlerine yansıyan temel gereksinimlerinden ve değerlerinden anlamını ve varlık nedenini kazanan resmi alan, kamusal alanın çözülmesiyle yurttaşlıklarını yitirmiş insan bireyleri karşısında, itaati alışılmışlığından, gelenekselliğinden ve korkulmasından dolayı hâlâ görebilen bir yapı olarak bir süre daha ama yüksek bir

kötüye kullanılma derecesinde varlığını sürdürür.

Bu kamusal alanı, kuran ve "birlikte daha iyi koşullarda olmayı istemeye" götüren, çağdaş hukuk etiğinin değerler örgüsüne geçmek istiyorum.

"Daha iyi koşullarda olmayı isteyebilme" insansal yaşamın süreklilik kaynağıdır. Bilinçli insan edimlerinin ortak temeli olan bu amaç, bizim en temel olarak niteleyebileceğimiz "özgürlük" ve "güvenlik" gereksinimimizi karşılamak zorunluluğunun doğal sonucudur. Doğal ve toplumsal çevresinde insan bireyini kıyasıya bir kavgaya sürükleyen bu, daha çok özgürlük ve güvenlik arayışı onun üçüncü bir gereksinimi duyumsamasına götürür: Eşitlik, onun toplumsal bir buluşu olarak, özgürlük ve güvenlik gereksinimlerini, etik yüksek değerler düzeyine yükseltir. Yüksek değerler karşısında ise tüm insanlar eşittir.

Başkalarından daha iyi koşullarda yaşamayı istemek olan yoz durumundan, birlikte daha iyi koşullarda yaşamayı istemek olan uygar duruma geçiştir bu. Şu halde, uygarlığın manivelası, özgürlüğü ve güvenliği etik değerler durumuna dönüştüren eşitliktir.

Eşitlik, özgürlüğe ve güvenliğe gereksinim duyan insan bireylerinin, bu duyguların diğerlerinin bütünlüğünde de yaşadığını düşünebilmesi, yani empati yoluyla öngörebildiği özdeşlik'ten türetmiş olabileceği biçimsel bir kavramdır. "Eşitliğin" kullanılmadığı bir toplum yapısı tasarlama olanaksızdır. Günümüz uygarlığında ise tüm insanlar temel haklarda ve özgürlüklerde koşulsuz ve kayıtsız eşittir.

Eşitlik, çevre koşullarını grup üyelerinin tümü için özgürlük ve güvenlik niteleklerine büründüren bir simyacıdır. Bu sihiri bozan insani eğilim ise bencil-bireysel: "başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istemek duygusudur." Daha iyi koşullarda yaşamayı istemek böyle bir kısa devre ile yozlaşmaktadır.

8 Bu tutumun aşağıda saydığım genel hukuk ilkeleri (General Principles of Law) ile doğrudan ve doğrulayıcı bir ilişkisinin bulunduğunu fazla düşünmeden görebiliriz. Hatta bunların en kısa bir formülüdür: "Sum cuique tribuere: Herkese payına düşeni vermek" (Cicero) "Altın kural: Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de kimseye yapma" (Dağ Vaazı, İncil), "Koşulsuz Buyruk: a) Genel yasalar düzeyine yükseltilmesini isteyebileceğin ilkelere göre davran. b) İnsanlığı kendinin ve başkalarının kişiliğinde daima bir amaç olarak göreceğin ve asla yalnızca bir araç olarak kullanmayacağın biçimde davran" (Kant) "Denkserlik ilkesi: Tüm ilgililerin nimete ve külfete eşit olarak katılacakları biçimde davran" (John Rawls), "Sorumluluk ilkesi: Ediminin sonuçlarının insan yaşamını ve çevresini şu anda ve gelecekte tahrip etmeyecek, tehlikeye sokmayacak ve bu olanağı azaltamayacak biçimde davran" (Hans Jonas), "Hoşgörü ilkesi: Başkalarını ve düşüncelerini sana uygun düşme bile, tanı ve saygıyla karşıla" (Arthur Kaufmann). Kaufmann'a göre bu hukuk ilkeleri temellendirmede özellikle azınlıkların ve güçsüzlerin korunması bakımından çok önemli bir düşünce ve ifade şeması -topoi- oluşturmaktadır: Arthur Kaufmann Grundprobleme der Rechtsphilosophie. Eine Einführung in das rechtsphilosophische Denken. Münih, 1994, s.167)

9 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 1. Maddesinin ikinci cümlesi: "Toplumsal farklılıklar yalnızca ortak yarara dayanabilir."

"Başkalarından daha iyi koşullarda olmayı istememe"nin üniform, baskıcı, totaliter ve plan ekonomisine dayalı bir siyasi yapıya götürebileceği söylenebilir. Oysa, bu kokuları özellikle bu iradede uzaklaşan iktisat ve siyaset kuramları karşısında duymalıdır. Bu kuramlar, üstün becerisinden dolayı şeytanı işe almaktadır. Kendileri için vehmettikleri ise şeytana şeytanlık ettiremeyecek kadar "uyanık" olduklarıdır. Yeryüzü tablosu yanlışlıklarına tanıklık eden sayısız örnekler ile doludur.

Oysa, siyasi yönüyle demokratik, iktisadi yönüyle sosyal ve etik yönüyle hukukun üstün ilkelerine bağlı bir devletin temelinde bu tarz, dayanışmacı bir yurttaşlık erdemi yatmaktadır. Daha çok özgürlüğe ve daha çok güvenliğe birlikte ulaşmak isteyen yurttaşlar birbirlerini araçlaştırmak, siyasi ve iktisadi baskıların nesnesi yapmak için kolaylıkla bir neden bulamazlar.

Demokratik ve sosyal olabilmenin temelinde hukuk devleti olma zorunluluğu yatmaktadır. Hukuk devleti olmak ise, devletin kendisiyle bağlı olduğu hukukun idesinin¹⁰ hukuk düzeninde egemen olmasıyla olanaklıdır.

Hukuk idesinin üzerinde görüş birliği bulunan öğelerinin her birinin ve bunlar arasındaki gerilimde, getirilen çözüm önerilerinin bütününe doğrudan ve dolaylı olarak, toplum yaşamında oluşan yozlaşmanın bertaraf edilmesine yönelik olduğunu görürüz. Bu hukuk idesi kültü- rü, hukuk devletinin biçimsel ve içeriksel ilkeleriyle gerçekleştirilmesinde çok verimli bir zemin sunar.

Çağımızda gerçek yozlaşmanın en keskin göstergesi, toplumun bir hukuk dev-

leti toplumu olmaktan uzaklaşmaya başladığının gözlenmesidir. Çağdaş teknolojinin ve üretim ilişkilerinin çok farklı bir dinamik ve nitelik getirdiği bireysel yolsuzluk edimleri güçlerini ve olanaklarını bugün hukuk devleti olamayan siyasi yapılanmalarda gerektiğince bulabilirler.

"Düzen olarak hukuk, doğası gereği yozlaşmanın ve yoksullukların karşıtıdır" gibi genelleyici bir savda bulunamayız. Hukukun biçimsel yapısı yozlaşmanın ve yolsuzlukların önünde etkili bir engel olmaya yetmeyebilir. Hukuk güvenliği ve "bir kategorinin bütün üyelerine eşit davranmak" demek olan biçimsel adalet boyutları, bozulmaya, çürümeye aslında hız bile kazandırabilirler. Yani yozlaşmanın da bir hukuk düzeni olabilir. Demektir ki, günümüzde temel hakların ve özgürlüklerin korunmasını ve gerçekleştirilmesini amaçlamayan siyasi yapılar ile, bu amaca uygun pozitif hukuk normlarıyla donatılmamış bulunan hukuk düzenlerinin biza-tihi kendileri yozlaşmanın somut kanıtları olurlar. Devlet ricalinin ve yakınlarının bireysel yolsuzluk edimleri bu yolsuzluğun yasaların korumasında ilerleyen piyadeleridir. Kamusal alanı son mevziine kadar ele geçirirler.

Bölünmüş parçalanmış, ateş-keş'te yaşayan bir toplum olmaktan çıkarak sivil toplum bilincine eriştiğimiz yerde, sivil toplum hedeflerine ulaşmakta önemli bir icra cihazı olarak devletin sosyal, demokratik, hukuk devleti sıfatlarına, en az bunlar kadar önemli başka bir sıfatın daha eklenmesi zorunludur. Bu, kültür devletidir¹¹. Yozlaşmanın önüne insanın tinsel ve duyuşsal gereksinimlerini en yüksek düzeyde gidererek geçebiliriz. İnsanın tinsel ve duyuşsal yeteneğine inanıp,

güven duymadan hiçbir hedefi belirleyemeyiz. Bir takım üstün değerler tasarlayıp, gerçekleştirilmeleri yolunda dayanışmaya giremeyiz.

Yozlaşma, bu inanç ve güven çerçevesinin parçalanmasıdır. Ardından, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesinin 1. maddesindeki "kardeşlik" yerini, akıl ve vicdanımızı yitirdiğimiz bir düşmanlığa bırakır.

Biraz önce değindiğim, bir yerde, cehennem de yasaları var! dedirten¹² olguya yeniden dönmek istiyorum: "İnsanları silahla soyarlardı. Şimdi artık yasayla soyuyorlar" kanısının altında hukuksal ve siyasal bağlamda çok önemli bir kriz yatmaktadır. Bu krizin temel taşıyıcısı "yasa" kavramıdır.

Çağdaş anlamından uzaklaştırıldığında bu kavram, yozlaşmanın ve yolsuzlukların önüne geçilebilmesi için yardımcı olmak yerine, sahibini ısırmaya başlar. Ama bu kavramın çağdaş anlamını kazanıp, koruyabilmesi için ise, egemenliğin kayıtsız şartsız millette kalması, insan onurunun siyasal ve hukuksal düzenin kilit taşı olarak algılanması, yatay ve farklılaşmış toplum yapısının korunması zorunludur. Ancak bu koşullar altında "yasa" yasadır.¹³

Bu nedenle haksız yasalar vardır. Bu yasalar ya yozlaşmış bir hukuk düzeninin

somut delilleridir. Otoriter ve totaliter rejimerin devlet ve hukuk yapılarında elbette bu yoz yasalar hüküm sürecektir. Ya da çağdaş hukuk devleti düzeninde, bu düzeni yansıtmayan münferit ve hatalı üretim özelliğindedir. Şu halde "yasa"ya itaatin temeli, asgari bir yurttaşlık bilinci ile, bu yasaların yukarıdaki ölçütler çerçevesinde kendisinden itaat beklenen yurttaş tarafından bir "yozluk testi"nden geçirilmesidir. "Sokrates-Tutumu"¹⁴ olarak nitelediğim bu yaklaşım, körü körüne itaati, sivil itaate dönüştürmek için, kuşku, denetleyici ve cesur bir sivil itaatsizlik bilinciyle beslenmektedir.

Bu "Lex corrupta"¹⁵ durumunda birbirimizden beklediğimiz ise, "özgür, onurda ve haklarda eşit doğmuş, akıl ve vicdan sahibi" varlıklar olarak "birbirimizi kardeşlikle karşılamamız" yani, yoz yasanın karşısında dayanışma göstermemizdir.

Asıl yozlaşma işte, bu kardeşliği bir türlü isteyememektir. Tüm yolsuzlukların yoluna bu yozlaşmadan, bu duyarsızlaşmadan geçerek düşülüyor mu?

Bir düş kırıklığının etkisiyle olsa gerek, "İnsan hiçbir zaman dünyayı daha iyi kılmaya yetecek kadar uzun süre üzülüyor. Çünkü biraz sonra yeniden karnı acıkıyor" diyen Elias Canetti'nin¹⁶ bu doğru sözüne hak vermeli miyiz?

¹² Goethe, Faust. Der Tragödie erster und zweiter Teil, Urfaust, yayıma hazırlayan ve yorumlayan: Erich Trunz, Münih 1978, s.49, 1413. dize: Faust-Die Hölle selbst hat ihre Rechte? ("Cehemmenin de mi yasaları var?")

¹³ Bu anlamdaki yasa kavramı için bkz: Hayrettin Ökçesiz, Hukuk Devleti Olgusu, b.y: Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleti-Rechtstatsachenforschung und Rechtsstaat, hazırlayan: H. Ökçesiz, İstanbul 1996 s.141.)

¹⁴ Bu tutumun temellendirilmesi için bkz, Ökçesiz, Sivil İtaatsizlik, s.16 vd.

¹⁵ Ralf Dreier, Recht-Staat-Vernunft. Studien zur Rechtstheorie 2. Frankfurt/M 1991, s.99

¹⁶ Elias Canetti, Notlar'dan çev. Ahmet Cemal, b.y: COGITO. Kirlenen Çağ, sayı 2, 1994, (IV. Baskı 1997), s.147

¹⁰ Hukuk idesi kavramına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Hayrettin Ökçesiz, Sivil İtaatsizlik, Afa Yayınları, İstanbul 1994, s. 101 vd, ayrıca dn. 132'de anılan kaynaklar.

¹¹ Hukuk devletinin aynı zamanda bir kültür devleti olması gerektiği savı hakkında bkz: Hayrettin Ökçesiz. Bir "Bilim Hukuku"nun temellerini Arayış b.y: Cumhuriyet Bilim Teknik, sayı 418. 1995 s.11, kültür ve kültür devleti kavramları üzerine yoğun bir çalışma, Kulturstaatlichkeit und Kulturverfassungsrecht. (makaleler derlemesi) hazırlayan: Peter Haeberle, Darmstadt 1982